უკანასკნელი ადამიანი
(1844-1900)

კიდევ დადის შეშლილი დღისით-მზისით ფარნით ხელში და გაჰყვირის: "ღმერთს ვეძებ! ღმერთს ვეძებ!" ნამდვილად შეშლილის მეტი, ვინ იტყოდა ამ სიტყვებს: "ჩვენ მოვკალით იგი, თქვენ და მე! ყველანი მისი მკვლელები ვართ!"

შეშლილის მეტს, ვის ეყოფოდა გამბედაობა თუ კადნიერება ასე სააშკარაოდ ემხილა ყოფითობის (სადაც მკვდარია ღმერთი) ეს მეტაფიზიკა? "მოკვდა ღმერთი!" საიდან მოდის ეს შეძახილი – კლასიკური ფილოლოგიის ერუდიციიდან ("დიდი პანი მოკვდა!"), თუ ცოცხალი, ყოველდღიური განცდა-გამოცდილებიდან?

ასი წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც დიდმა შეშლილმა დაასრულა თავისი სიცოცხლე. მაგრამ თუ შერჩა სიმძაფრე მის ძახილს?

თუ ვინმეს შეეძლო უფლისწულ ჰამლეტის შემდეგ კიდევ ეკისრა სახსრიდან ამოვარდნილი წუთისოფლის (თუ წუთისოფლის ამოვარდნილი სახსრის) გასწორება, ეს ნიცშე იყო. ის ჭაბუკობიდანვე შეუდგა სიზიფეს შრომას. იმ სიზიფემ ბოლომდე მაინც ააგორა (და განუწყვეტლივ აგორებდა) ლოდი და მწვერვალი დაანახა მას. ნიცშემ? ის დარჩა ბარად, ვერ აიტანა ლოდი, მისი შრომა განწირული აღმოჩნდა.

მან იტვირთა წინასწარმეტყველის ღვაწლი. მაგრამ ერთადერთი, რაც ახდა მის წინასწარმეტყველებებში, რომელთაც თომას მანი "საეჭვოს" უწოდებს, ეს არის მისი ნაწინასწარმეტყველევი თავის მომავალ (40 წლის შემეგ) წარმატებაზე, რომლის შიმშილს ის მუდამ მტკივნეულად განიცდიდა. უღიარებელი გენია, რომლის ნაწერს არავინ კითხულობს! მეგობრებიც კი მდუმარედ ხვდებიან მისი წიგნების გამოქვეყნებას. რამდენად შორს არის ასეთი განწყობილება ჭეშმარიტი წინასწარმეტყველის ცნობიერებისაგან! წინასწარმეტყველმ აიცის, რომ მის სიტყვას არავინ შეისმენს და ეს სასოწარკვეთაში არ აგდებს მას, ის განაგრძობს წინასწარმეტყველებას.

ენაბრგვილი უნდა ვიყო, რომ მომისმინონ და მერწმუნონო? ამბობდა ის. მაგრამ იმ ენაბრგვილს, მოსეს, რომელიც არ ლაპარაკობდა საკუთარი ავტორიტეტით, ლამაზი და ხატოვანი სიტყვებისთვის როდი უსმენდნენ. "არა მარტო ტკბილ ხმათათვის".

არავის არც ერთ დროში ისე არ გამოუხატავს ეპოქა, როგორც ნიცშეს. არა მხოლოდ შემოქმედებით (ეს მის მიმართ ტრივიალური იქნებოდა), არამედ მთელი თავისი სულიერ-მშვინვიერ-ფიზიკური, თუნდაც, ფიზიოლოგიური არსებით. სასტიკმა (მისთვის, ჩვენთვის მშვიდმა) ეპოქამ დაღი დაასვა მის სხეულსაც. საუკუნის კრიზისი მის პიროვნულ ბედზე გადატყდა, მისი პირადი სასჯელი (კრისის "სასჯელი") შეიქმნა – ის სულით და ხორცით დაისაჯა. ეპოქამ დასაჯა ის და თავად მანაც განაჩენი გამოუტანა არა მხოლოდ თავის, არამედ ყველა ეპოქას, სადაც კი შე4საძლებელია ღმერთის სიკვდილი. შეიძლება ასეც ვთქვათ, რომ მან იტვირთა, თუ მკრეხელობა (ის მიდიოდა მკრეხელობაზე) არ იქნება, საუკუნის, როგორც ერთი ეონის ცოდვები, პირდაპირ რომ ვთქვათ, წუთისოფლის ცოდვები. მისი შეშლილობა შეიძლება ამის დასტურიც იყოს. მისი შეშლილობა იმის ბოლომდე და ულმობელი გააზრებაა, თუ რას ნიშნავს არა მხოლოდ ყოფითად, არამედ მეტაფიზიკურად ღმერთის სიკვდილი, მაგრამ მან უარყო ყოველგვარი მეტფიზიკა. თუმცა გერმანული კლასიკური ფილოსოფია, მიუხედავად მისი მისტიკური წარსულისა, ღრმა და მხურვალე რელიგიურობით არ გამოირჩეოდა, მაგრამ აღიარებდა მის სფეროს, მეტაფიზიკური სინამდვილისა ჭეშმარიტების არსებობას, ნიცშემ სრულიად უარყო მეტაფიზიკა, თუმცა ეს უარყოფა გულგრილობის გამოხატულება არ ყოფილა. თუ ღმერთი მოკვდა, ის არასოდეს არსებულა და ადამიანი, კაცობრიობა, თავისი დასაბამიდან იმ წამამდე, როცა ეს აღმოჩნდა,

ილუზიებში ყოფილა გახვეული. თუ ღმერთი არ არის, ადამიანი შემთხვევითობაა და ეს შემთხვევითობა აუცილებლობაში არ უნდა გადაიზარდოს.

"ღმერთი მოკვდა" გულისხმობს ქრისტიანული ღმერთის, ერთარსება სამების, პიროვნული ღმერთის, ღმერთკაცის რეალობაში იმედგაცრუებას და მის შედეგად ევროპული ღირებულებების, განსაკუთრებით მორალის ("მთელი ჩვენი ევროპული მორალის"), ადამიანობის უკანასკნელი თავშესაფარის ნგრევას. ამ ნანგრევებშია ის მოყოლილი, მაგრამ ამას პარადოქსულად მოაქვს მისთვის დიდი სიხარული და შვება, თითქოს მძიმე ლოდისგან გათავისუფლებულიყოს. "ძველი ღმერთი მოკვდა!" – ეს მასში იწვევს "ახალი ცისკრის ვარსკვლავის" ამობრწყინების წინათგრძნობას.

მან გამოაცხადა ღმერთის სიკვდილი, და ამით უარყო რელიგია ან თავად ქრისტიანობა? არამც და არამც! მთელი მისი ფიქრები მიმართულია ახალი რელიგიის შექმნისკენ. მისი მთავარი ჰუბრისი – მთელი ეპოქის ჯანყის გამოხატულებაა, რომელიც შეეჩვია იმ აზრს, რომ არათუ შესაძლებელია, ისტორიულად აუცილებელიც რელიგიის შეცვლა გონებით, რომლის ტრიუმფალური სვლის მომსწრე და მემკვიდრე თავად იყო.

ახალი რელიგიის შესაქმნელად ის უნდა დაპირისპირებოდა არსებულს, მრავალსაუკუნოვანს. ის იყო მისი მეტოქე, მისი ამბიციების ჩამამწარებელი. "მე იმათგანი ვარ, ვინც ღირებულებებს კარნახობს ათასწლეულობით". შეეძლო ეთქვა: "უკუნითი უკუნისამდე".

რას ნიშნავს სიტყვები: "მე უკანასკნელი ფილოსოფოსი ვარ, რადგან უკანასნელი ადამიანი ვარ?" ხომ არ ნიშნავს ეს, რომ მისით უნდა დამთავრებულიყო ფილოსოფია და დაწყებულიყო ახალი რელიგია, დამთავრებულიყო ადამიანობა და ზეკაცობაში გადაზრდილიყო.

ის თავს ესხმის ქრისტიანობას, მაგრამ ერთ ნაბიჯსაც ვერ დგამს მის გარეშე. მისი "რევოლუცია" მხოლოდ ქრისტიანობის ფარგლებსა და წიაღში იყო შესაძლებელი.

ის ქმნის თავისებურად გაგებული ელინური წარმართობის, ქრისტიანობისა და დარვინიზმის რაღაც ნაზავს.

მისი ფილოლოგიური განათლებიდან მომდინარე მითოლოგიური იდეა "მარადი დაბრუნებისა" თითქოს ხორცშესხმას პოულობს სუბიექტურ გამოცდილებაში, რომელიც მას გამოცხადების ხარისხში აჰყავს. "ყოველი წამი ბრუნდება, ის ამბობს, ყოველი წამი მარადისობაა". მაგრამ ის ერთი კონკრეტული წამი იყო, მის თვალწინ, მის გონებაში ჩავლილი, რომელიც მან მომხდარის განმეორებად ჩათვალა. ეს შეიძლება ყოფილიყო გახშირებული პერსევერაციის შემთხვევებში და ბოლოს ისეთი, როგორიც იშვიათად თუ სწვევია ჯანმრთელ ადამიანს. ამ "ფსიქოლოგიური-მისტიკური" მოვლენის აღმოჩენაზე, რომელიც სურდა მას კაცობრიობისთვის ეხარებინა, დააფუძნა "მარადი დაბრუნების" მისტერია. რა არის ამ დაბრუნების შინაარსი? აი თურმე: "ოდესმე ჩვენ კვლავ შევხვდებით ერთმანეთს ამავე ვითარებაში, – ეუბნება ის მეგობარს, რომელსაც გაუმხილა თავისი აღმოჩენა,– მე ისევ ავად ვიქნები, თქვენ კვლავ გაიკვირვებთ ჩემს ლაპარაკს..." ყოფითის ავტომატური, უცვლელი განმეორება მარადი დაბრუნების მისტერიის ნაცვლად.

"ზარათუსთრა", როგორც ამბობენ, ჩაფიქრებული იყო ვაგნერზე შურის საძიებლად და, იმავდროულად, მეხუთე სახარებად. ვაგნერზე ის ამყარებდა იმედს, როგორც იმ ძველი ტრაგედიის განმაახლებელზე, რომელიც თითქოს სოკრატულმა კულტურამ ჩაკლა. რწმენით ევოლუციონისტს სჯეოდა, რომ ელინური მითოსი შეიძლება ისეთი გამძლე ყოფილიყო, რომ ახალი ევროპის კარიბჭემდე მიეღწია.

მას შემდეგ, რაც ვაგნერმა იმედები გაუცრუა ("ვაგნერი ცრუ გენიაა, მე ჭეშმარიტი გენია ვარ"), ურმიის ტბის მახლობლად დაბადებული მიდიელი ზარათუსტრას პირით

ახალი რელიგიის ქადაგებას შეუდგა. რამ გამოიწვია ეს მიქცევა აღმოსავლეთისაკენ? კლასიკური ფილოლოგიის ღალატი?

პასტორთა შთამომავალი ახსენებს ადამიანებს: "თქვენ გაიარეთ გზა მატლიდან ადამიანამდე, მაგრამ თქვენში ბევრი რამ დარჩა მატლისაგან. ოდესღაც თქვენ მაიმუნი იყავით და ჯერაც ადამიანი უფროა მაიმუნი, ვიდრე რომელიმე მაიმუნი". ადამიანი არის ჯერ კიდევ ჩამოუყალიბებელი ცხოველი, რომლის მიზანი ზეკაცი უნდა იყოს. არავის ეჭვი არ უნდა შეპარვოდა, რომ "ზეკაცი" ღმერთკაცის რეპლიკა იყო.

"ღმერთი მოკვდა: ახლა გვსურს, იცოცხლოს ზეკაცმა". ის უნდა იყოს, იქნება, "ერთადერთი და პირველი". ზეკაცი არის ადამიანის მიზეზიც და მიზანიც. ადამიანი ხიდია მხოლოდ. ადამიანი უნდა მოკვდეს, დაიღუპოს ზეკაცში, უნდა განსრულდეს მასში. არავითარი ხსნა, მხოლოდ დაღუპვა. ეს ადამიანი უნდა დაიღუპოს. დაღუპვა ენაცვლება ხსნას, გამოსყიდვას, ქრისტიანობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან, გადამწყვეტ დოგმატს. დაღუპვა, დაღუპვა და დაღუპვა. ეს არის მისი სენტენციების თუ მოწოდებათა დაჟინებული დაბოლოება. პავლე მოციქული ამბობს, რომ ძველი ადამი უნდა მოკვდეს ქრისტეში, რათა გადარჩეს. ნიცშე კი: ადამიანი უნდა მოკვდეს ზეკაცში, დაიღუპოს. ვინ არის ზეკაცი? როგორ გამოიყურება იგი? ვინ იხილა იგი? ზარათუსთრამ აჰურამაზდას გამოცხადებაში, შუაგულ მდინარეში თუ ნაპირზე გამოსვლისას, როცა საკუთარი ჩრდილი დაკარგა? გულუბრყვილობა იქნებოდა რომ ზეკაცი ჯანმრთელი, რელიგიურად საღი ცნობიერების გამოცხადებად მიგვეჩნია, ან მასში არ დავენახა ღმერთკაცის და, საზოგადოდ, ქრისტიანული ესქატოლოგიის და სოტერიოლოგიის პაროდია, თუ მისი გადმოპირქვავებული სახე, რაც საბედისწეროდ უნდა მომხდარიყო სნეული ადამიანის ცნობიერებაში.

მისი რელიგიური ფიქრები, მიუხედავად ძლიერი პოეტური გამოხატულებისა, დაღდასმულია XIX საუკუნის პოზიტივიზმით. განსაკუთრებით დარვინი აღმოჩნდა მისთვის (და მისი ეპოქისთვის) ფატალური თავისი ქვედამზიდველი თეორიით, რომელიც ეპოქის სულად და გულად იქცა, ახალი რელიგიის კაცღმერთობის დოგმატად, უდიდეს აღფრთოვანებად და იმედად, რომ ამიერიდან ფარდა აეხდებოდა ადამიანის წარმოშობისა და მომავლის საიდუმლოს. მაგრამ თუ ოდესმე, რომელიმე ეპოქა უსასრულოდ დაშორებია ამ მიზანს, ეს სწორედ მისი დრო იყო, მან გადაუხადა დროს ხარკი და ამის გაცნობიერება მისთვის უმტკივნეულო არ ყოფილა: "მეტაფიზიის უარმყოფელი ადამიანი თავგანწირულად უნდა იცავდეს თავს: რა საშინელია ამ ბრძოლაში ხელოვანის ამოცანა! აი, საშინელი შედეგი დარვინიზმისა, რომელსაც, სხვათა შორის, მე ვეთანხმები".

ნიცშეს რელიგიურ შემეცნებაში, მის ესქატოლოგიაში (ყოველი აზროვნება თავის ესქატოლოგიას ატარებს) სახეობათა წარმოქმნის ევოლუციური ეპოქა არ დასრულებულა. არ დასრულებულა არც დარვინისეულად, არც ონტოლოგიურად. ადამიანი ჯერ კიდევ არ ჩამოყალიბებულა. მას აღშფოთებას გვრის ადამიანის დღევანდელი სახე, ეს სახეობა. რაკი ღმერთი მოკვდა, დარჩებოდა მასში მისი ხატი? ადამიანი აღარ არის ღვთის ხატი – ის წმიდაწყლის ბიოლოგიური არსებაა, რომელიც ელის ახალ სახეობად გარდაქმნა-განსრულებას. ყველა არსებამ, იმეორებს ნიცშე დარვინის დოგმატს, თავისზე აღმატებული სახეობა შექმნა, მაგრამ ადამიანი დარჩა ადამიანად. და ის უნდა ელოდეს თავისზე აღმატებულს. სახეობა თავისზე უმჯობესს "არსებობისათვის ბრძოლაში" ქმნის და სხვა რა არის ნიცშეს მიერ წამოწეული და მერე გახმაურებული (დღემდე მომხიბვლელი) wille zur macht, თუ არა "არსებობისათვის ბრძოლა", საიდანაც დღევანდელი ადამიანის დაღუპვით ზეკაცი იმარჯვებს?

რაღაც საშუალო დარვინსა და ქრისტიანობას შორის, ეს მხოლოდ მის ყოვლისმაძიებელ და ყოვლისმომცველობის მოსწრაფე გონებაში შეიძლება დაბადებულიყო – ამის წინათგრძნობა იყო ეპოქაში. ეს იყო მისთვის სინთეზი საუკუნის დასასრულს, საუკუნეთა მიჯნაზე.

ის ქადაგებდა ახალ რელიგიას – ზეკაცის მოსვლის, "ადვენტის" რელიგიას. მაგრამ ის ვერ გაექცეოა არსებულს, ის მის ჩარჩოში და სიმბოლურ და ონტოლოგიურ მნიშვნელობათაგან დაცლილი ტერმინოლოგიაში ტრიალებდა. თუ ნიცშე აღიარებდა ქრისტიანობას იესოს გარეშე, ტრადიციისა და პიროვნული მიდრეკილების ძალით – ეს ქრისტიანობა, რომელიც შერჩა მას, იყო გამოშიგნული ქრისტიანობა– პიროვნული ღმერთის გარეშე, სულის უკვდავების ("შენს სხეულს შენი სული დაასწრებს სიკვდილს"), რწმენის, გამოსყიდვის გარეშე, სასუფევლის, ყოველი ქმნილების ფერისცვალების, მეტაფიზიკის, მისტიკის, თუნდაც, მორალის გარეშე, ყველაფრის გარეშე, რაც ქრისტიანული მოძღვრების არსებით და საკუთრივ შინაარსს შეადგენს.

ქრისტიანობა ზეცისკენ, მარადიულობისკენ ახედებს ადამიანს ("რომელი ხარ ცათა შინა"), ნიცშე კი მოუწოდებს: "ერთგულნი იყავით მიწისა, ჩემო მეგობრებო". "სასაცილოა ჩვენთვის ადამიანის პრეტენზია, ეძებოს ისეთი ფასეულობანი, რომლებიც რეალურ სამყაროს ფასეულობებს აღემატება". წარმოსახვითი "ზეკაცის – მიწის (მატერიალური სამყაროს, ზ. დ.) საზრისის" მახარებელი ზარათუსთრა მოუწოდებს ადამიანებს, ნუ ერწმუნებიან მათ, ვინც ზემიწიერ (ანუ ზეციერ) იმედებზე ელაპარაკებიან. ასევე აკავებდა გილგამეშს მეტაფიზიკურ საიდუმლოთა ძიებისგან ქალი სიდური, პოზიტივისტი, ამქვეყნიური "რელიგიის" მოქადაგე: "მარადიულ სიცოცხლეს, რომელსაც ეძიებ, გილგამეშ, ვერ მიაგნებ".

ფრიდრიხ ნიცშე – "ჯვარცმული", ტრაგიკული ფილოსოფოსი თუ ლირიკოსი, მარადი მსხემი, ახალი დიოგენი, უსამშობლოო, ბარიდან მთაში და მთიდან ბარად მოარული, კაცღმერთული რელიგიის პროფეტი,– კვლავ რჩება დიდ ცთომილად ევროპული აზროვნების კაბადონზე თუ მხოლოდ გერმანული პოეზიის ვარსკვლავად განაგრძობს ბრწყინვას?

ზაალ დგებუაძე

"არილი", № 18 (163)მ, 21 დეკემბერი, 2000წ.